

IZ LATINSKE PROZE HRVATSKOG LATINISTE RAJMUNDA KUNIĆA

O životu i radu isusovca i opata Rajmunda Kunića (1719—1794), hrvatskog latiniste iz Dubrovnika, ima dosta literature i u nas i u Talijana¹. Međutim, gotovo ništa nije pisano o Kunićevim proznim radovima. Ne ulazeći ovdje u ocjenu Kunićeva književnog rada (čini se, ipak, da je bio više profesor nego pravi književnik), smatramo potrebnim da pregledamo neke njegove prozne sastave u kojima se reflektira njegova retorička naobrazba. Humaniora je naš Kunić završio u isusovačkom kolegiju u Dubrovniku, filozofiju (*studia superiora*) sa retorikom u isusovačkom kolegiju u Rimu, i konačno teologiju u istom Kolegiju. Već u Dubrovniku imao je prilike da stekne retoričku izobrazbu u četvrtom i petom razredu *studiorum inferiorum* (*humanitas* i *retorika*)². Kao profesor gramatike i retorike u raznim školama u Italiji (najviše u Rimskom isusovačkom kolegiju, gdje je i poslije ukinuća isusovačkog reda, god. 1773, predavao retoriku i grčki jezik³, imao je Kunić dosta i vremena i mogućnosti da usavrši svoj prozni retorički stil. Od proznih njegovih proizvoda sačuvano je vrlo malo. Ovdje ubrajamo njegove predgovore pojedinim izdanjima (isp. npr. raspravu *Operis ratio* u njegovu latinskom prepjevu Homerove Ilijade), zatim kratak predgovor, tj. uvod u epistolu *Ignatio Boncompagnio* (jedina štampana epistula, na str. 275—279 *Appendinijeve* antologije dubrovačkih latinskih pjesnika. Dubrovnik 1811), ili *Ad Antonium*... , kako je *Appendini* dao naslov epistuli, i Kunićeve govore (besjede).

Kunić je morao, nema sumnje, često držati razne govore u rimskom isusovačkom kolegiju. Bilo je za to više prigoda: početak školske godine (*instauratio studiorum*), obnova redovničkih zavjeta (*instauratio votorum*), koja se obavljala redovito svake godine dva puta (na Sv.

¹ Isp. Talij. encikl. s. v. Vidi nešto i *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 3: *Hrvatski latinisti*, II. Zagreb 1970, str. 435—442.

² Isp. literaturu o duhovačkom školstvu: V. Adamović, *Slovinac* 1882; Matas, *Program gimnazije u Dubrovniku*, 1881/82, 1882/3; J. Posedel, *Program dubr. gimnazije*, 1900—1901, 1902—1903; Miroslav Vanino, *Vrela i prinosi*, 9(1939), Sarajevo (Geneza naučne osnove „*Ratio studiorum*” isusovačkog reda).

³ Isp. što sam kaže o svojoj nastavničkoj službi u neštampanom govoru prigodom reorganizacije Rimskog kolegija god. 1773 (*Oratio habita a Raymundo Cunichio anno MDCCLXXIII*):... aliud fortunis meis per fugium quaerere cogitantem Romae esse voluerit nec solum Latinae, quo antea fungebatur, sed Graecae etiam linguae magisterio honestarit (konac govora).

Tri kralja, tj. 6. januara, zatim krajem juna, ili u jesen na duhovnim vježbama). Iz čednosti malo je svojih govora zapisao, pa danas poznajemo samo nekoliko njegovih latinskih govora. Možda će se s vremenom u Italiji otkriti još štogod.⁴ Štampan je samo jedan njegov govor (Rim 1758): Clemente XIII Pontifice Maximo renunciato oratio habita in collegio Romano prid. Kal. sept. MDCCLVIII. Izrečen je prigodom ustoličenja pape Klementa XIII, pred kardinalima. Jedan govor (vidi bilj. 3) izrečen je god. 1773. pošto je ukinut isusovački red i izvršena reorganizacija kolegija (novo ravnateljstvo, novi profesori; isp. Kunićeve izraze *rerum conversio, rebus commutatis, aliis ducibus, nanciscerentur magistros*). Prema tome, govor bi mogao imati naslov *In instauratione Romani collegii*. Održan je pred građanstvom (isp. u govoru apostrofiranje *virii optimi atque ornatissimi, Quirites*)⁵. Četiri govora nose naslove *Oratio in instauratione votorum*. Prema apostrofiranjima u ovim govorima vidimo da su održani pred ocima isusovcima i skolasticima (u prvom govoru *patres fratresque religiosissimi*, u drugom *patres sodalesque mei*, u trećem *patres religiosissimi, patres et sodales mei*, u četvrtom *patres fratresque religiosissimi, fratres sodalesque mei*). Iz svega je potpuno jasno da nije riječ o polaganju zadnjih zavjeta, nego o redovnom obnavljanju, koje se, kako spomenusmo, obavljalo dva puta godišnje (instauration, renovatio). Sada se, dakle, zna da je većina ovih govora izrečena kod obnavljanja zavjeta. Od govora izrečenih prigodom početka školske godine sačuvan je, rekli smo, samo jedan, iako je jasno da je ovakvih govora Kunić sigurno održao kudikamo više, samo što ih nije zapisao.

Na već štampanoj Kunićevoj prozi manje ćemo se zadržavati. Spomenuta rasprava ili esej u njegovu prepjevu Homerove Ilijade vrijedna je pažnje jer u njoj Kunić iznosi svoja shvaćanja o prevodenju Homera. To je, čini se, jedina teorija o prevodenju u dubrovačkoj književnosti.⁶ U proznom uvodu u spomenutu štampanu pjesničku epistulu Kunić bodri prijatelja da ne klone zbog teškoća pri učenju grčkog jezika, pokazujući se ujedno kao dobar pedagog; isp. npr. „Quod in latinis contigit, continget, mihi crede, item in graecis, si

⁴ Trebalo bi pretražiti Arhiv kurije generala isusovačkog reda u Rimu, gdje se, prema podatku Miroslava Vanino, čuva jedan ukoričeni svezak Kunićevih pjesama (sign. Opp. NN. 222—Opera nostrorum). Isp. i predgovor *L'editore al lettore*, str. 3—6 rukopisa 594 Čulić 284) Male braće u Dubrovniku, u kojem Rafo Radelja govori kako je pripremao izdanje Kunićevih djela. Predgovor je očito bio napisan za zbirku sadržanu u rukopisu 1156 Čulić 493), iako ona nije potpuna. Ovaj se predgovor, međutim, ne odnosi na materijal toga rukopisa, jer je tamo slučajno dospio. Naime, rukopis 594 sadrži razna Kunićeva djela prepisana bez ikakva reda (pred jednom skupinom stoji „R. Cunicii epigrammata temere collecta”). Na skupljanju i prepisivanju Kunićevih radova sudjelovali su Džanluka Volantić i Antun Agić. Na kraju rukopisa 244 *Quisquilae cunichianae*) navodi Agić: „Ne pereant-Romae an. ab ipsius obitu XIII a P. Ant. Aghich Minorita collecta”. Pisano je, dakle, 1807—1808. Ovaj predgovor parafriziram na drugom mjestu.

⁵ Podsjećamo da su isusovci vodili u Rimu i vanjski konvikt.

⁶ Isp. F. Maixner, Rad 98, str. 133—137; Darinka Nevenić—Grabovac, *Homer u Srba i Hrvata*, Beograd 1967, str. 168—171.

modo te incitaris atque ingenii, quo praestas, et industriae nervos contenderis. Nec tam de laboribus, qui discenti necessario exantlandi sunt, quam de laborum fructu cogitabis tibiue statues ante oculos tam multos scriptores tamque praeclaros, ad quos legendos una cum paucis, quos aequus amavit Iuppiter, cognitis graecae linguae elementis viam tibi patefeceris. Equidem, quae meae sunt partes, hortari te atque incitare non desinam. . .” Zadržat ćemo se nešto više na Kunićevim govorima⁷. Već je Miho Sorgo⁸ istakao da je Kunić dobro poznao prozaište Cicerona, Livija, Isokrata, Lisiju i Demostena. Appendini (str. 173—176) prema Sorgu i Tosiju navodi isto, dodajući da je Kunić formirao svoj govornički stil.

Kuniću su poslije ukinuća isusovačkog reda (god. 1773) nudeni razni položaji. On odlučio da ostane u Rimu kao nastavnik u Rimskom kolegiju na opće zadovoljstvo rimskih građana. U svom govoru, kojemu smo dali naslov *In instauratione collegii Romani ad Quirites* obraća se on Rimljanima prigodom reorganizacije kolegija, govoreći (sada kao svjetovni svećenik i profesor) o dužnostima nastavnika kao pedagoga i zahvaljujući papi koji ga je postavio za nastavnika latinskog i grčkog jezika u kolegiju. Ovaj govor mi smatramo najboljim i najinteresantnijim Kunićevim govorom. Iz njega donosimo nekoliko odlomaka, koji će ilustrirati Kunićeve rečenične periode, ljepotu stila i dikcije. Pošto je u uvodu govora izrazio veselje zbog ponovnog otvaranja kolegija, kaže: . . . Haec ego tam cito ac tam praeclare iacta veluti fundamenta ubi considero, laetor profecto animo, Quirites, atque adducor in spem maximam et, quemadmodum confido, verissimam futurum ut ex hac, quantum videtis, rerum conversione iuventus nihil detrimenti cepisse videatur nec iter, quo ad virtutem atque ad sapientiam contendebat, deseruisse, sed aliis ducibus eodem, quo ibat magnis itineribus, multo etiam fortasse alacrius contendere intelligatur.

„Mi nastavnici”, kaže on, „moramo vrlo savjesno i revno obavljati svoje dužnosti. Moramo biti pravi odgojitelji i vrsni učitelji. O tim vrlo važnim našim obavezama namjeravam sada govoriti. Moramo biti svjesni toga da prvi temelji obrazovanja moraju biti solidni. To od nas traži papa i interesi države. O prvom zadatku nastavnika kao instruktora nije potrebno puno govoriti. Mnogo je delikatniji drugi zadatak koji traži da kod omladine razvijamo poštenje i dobro ponašanje. Naime, samo znanje bez kreposti i poštenja više škodi nego koristi”.

Declarant omnium saeculorum exempla, tot nequissimi homines, qui vanae doctrinae gloria elati ac tumefacti mera opinionum portenta excogitarunt, ecclesiam Dei perturbarunt, orbem terrarum omni errore omnique flagitio contaminarunt. *Declarant novi scriptores non pauci*

⁷ Pet Kunićevih neštampanih govora sačuvano je u prepisu, u rukopisu Male braće u Duhrovniku „Kunićeve pjesme i govori”. Rukopis je sve do posljednjih godina bio nezaveden. Isp. Ž. Puratić, O nekim neobjavljenim radovima Rajmunda Kunića, *Živa antika* XIII—XIV (Skopje 1964), str. 233—234.

⁸ Elogio dell’abate R. Cunich, Ragusa 1795.

horum, quos dixi, improbitate ac scelere non dissimiles, qui philosophiae nomine subnixa a vera philosophia, quae virtutis amore definitur, longe remoti quasi conspiratione ac nefaria coniuratione facta fidem catholicam oppugnant, sanctissimarum religionum fundamenta convellunt, incautis legentium mentibus nulla non errorum venena propinant. Hi omnes utinam litteras numquam didicissent, quibus ad suam atque ad aliorum perniciem abuterentur, (*Napada, očito, francuske enciklopediste*).

„Ako se mladež udalji od kreposti, ne može, kako bi trebalo, ni u studiju napredovati, žar prema nauci u njoj se gasi. Mi ćemo, a to traži od nas i dobri Bog i sveti Otac i država, svim silama nastojati da mladež i dobro odgajamo i dobro obrazujemo”:

Habetis, Quirites, de magistri officio quid sentiam, habetis una eademque opera qualem me ipse liberis vestris magistrum futurum esse profiteor. Eum videlicet, qui munus multo maximum multoque gravissimum ad se intelligat esse delatum, quo in munere agatur salus civitatis, in quo cuiquam sine scelere nefario non liceat esse negligenti. Eum deinde, qui sciat atque exploratissimum habeat hoc munus tam magnum ac tam grave recte administrari non posse, nisi cum litteris religio bonique mores copulentur nec magis in doctrinae quam in virtutum studiis iuventus exerceatur. Equidem, quod ad me attinet, omnes industriae nervos contendam, non parcam labori, nullas a me patiar diligentiae ac sedulitatis partes desiderari, sudabo, algebo, vigilabo, ut, quae mei muneris erunt, ea faciam non solum plene, sed etiam cumulate.

„Time ću se samo neznatno odužiti Svetom Ocu što je mene čovjeka neugledna i gotovo nepoznata, koji sam se bavio neznatnim književnim radom, uzdigao, što je htio da ja, koji sam mislio potražiti boravište izvan Rima, ostanem u Rimu, što me je postavio za nastavnika ne samo latinskog jezika, koji sam i prije predavao, nego i za nastavnika grčkog jezika. Uvijek ću se toga sjećati. Odužit ću mu se svojim savjesnim radom u ovom kolegiju”.

Hoc si fecerimus unaque omnes eodem incubuerimus et connitemur totis viribus ut iuventus ea, qua dixi, ratione institueretur, erit profecto, Quirites, ut magnum vos a providentissimo principe beneficium accepisse iudicetis et *hanc Romani collegii instaurationem* vobis et liberis vestris salutarem fuisse confiteamini. Esse autem facturos non pro me solum sed pro aliis etiam omnibus polliceor atque confirmo. Dixi.

Ciceronov stil i dikcija blista već u ovim citiranim odlomcima. To se još očitije vidi u drugim dijelovima govora. Reminiscenciju na Ciceronove govore protiv Katiline, na primjer, predstavlja mjesto gdje Kunić personifikacijom uvodi Državu koja upozorava nastavnika da revno vrši svoju dužnost. Tako kod Cicerona Država govori Katilini. Isp. kod Kunića Nonne ipsam sibi rempublicam praesentem intueri et sanctissimas illius voces, opem implorantis et auxilium exposcentis, audire videbitur?

Spomenimo i neke titule za nastavnike i odgojitelje: *interpres et magistri omnium doctrinarum, informatores morum, exatores disciplinae*⁹. Govoreći o nastavničkoj službi često upotrebljava kao sinonime *litterae, doctrina, scientia, studium doctrinae*. Rečenični periodi često su mu dugi, pa se mora priznati da ih nije baš lako adekvatno prevesti.

Spomenuta četiri govora *In instauratione votorum* nisu manje interesantna (U prvom dokazuje ništetnost ovozemaljskih dobara, u drugom raspravlja o pravoj ljudskoj sreći i veliča isusovački red, u trećem govori o tome šta je prava sloboda, u četvrtom govori o cilju Družbe Isusove). Četvrti govor je krnj jer u prepisu nedostaje veći dio govora. Reći ćemo nešto o svakom govoru, ilustrirajući ih s više odlomaka.

Prvi govor. „Oni koji se odriču zemaljskih dobara radi Boga i vjere, dobivaju stotruko više i u ovom životu i poslije smrti...“ ... *Nunc tantum breviter dicam pro fluxis stabilia, pro terrenis caelestia, pro humanis divina tributa esse, pro irae et furoris perturbatione (ut ait praeclare Cassianus) iugem lenitatem patientiae, pro sollicitudinis angore securitatis quietem, pro infructuosa huius saeculi poenalis tristitia salutaris tristitiae fructum, pro vanitate laetitiae temporalis gaudii spiritualis utilitatem, pro uniuscuiusque denique vitii brevi ac lubrica voluptate contraria merita virtutum. Quae omnia si in altera librae lance ponantur, dicam, quo dixit Tullius de virtute (opinor) collata cum voluptate, eam lancem profecto non modo ipsam descensuram esse, verum etiam terras et maria depressuram.*

Uticaj stila i dikcije Ciceronovih djela jasno osjećamo na više mjesta u govoru. Tako npr. pasusi podsjećaju na *Cato Maior de senectute*; isp. treći odlomak.

Quamobrem agite, quotquot estis terrae terrenarumque rerum amatores, qui nostrum genus hoc vitae probare non potestis pauperis, inopis, aerumnosae, seiunctae ab omni corporis voluptate, ab omni honorum ambitione abhorrentis; quibus denique vaticinari atque insanire videmur, ut dicimus nostram hanc spoliationem non esse iacturam bonorum, ut putatis, sed genus quoddam foenoris novum atque inauditum, quo sortem ipsam recipimus, non parte illius centesima, sed toto centuplo cumulata — agite, inquam, adeste huc frequentes mihi que istaec bona, quorum amissione religiosi homines miseri atque aerumnosi videntur, quae tandem sint, renuntiate. Multa, inquiunt, magna atque praeclara, quae partim insint in ipso homine, partim extra hominem posita, sint tamen illi praesidio atque adiumento ad propulsandas res adversas vitamque suaviter propagandam. Professos paupertatem amittere sua, castitatem atque oboedientiam

⁹ Ovdje nije mjesto da komentiramo sistem školstva u isus. kolegijima. Osim toga, prilikom ukidanja isus. reda došlo je i do reorganizacije u Rimskom kolegiju. Kod isusovaca su bili poznati ovi službenici: rektor, praefectus studiorum, profesori, razredni sindici, bideli, ispitivači, knjižničar, korektor, đачki ispovjednik, profesor vjeronauka, javni cenzor morum.

se ipsos quodammodo; quibus amissis necesse sit parum vel nihil potius boni miseris superesse.

Mogli bismo, da nam dopušta prostor, citirati više primjera gdje se Kunić služi Ciceronovom dikcijom. Ipak se svuda jasno osjeća da Kunić nije obični imitator stila klasične latinske (Ciceronove) proze. Draž i elegancija njegova izraza, jasnoća u dokazivanjima, jednostavnost izraza, čak i u dužim periodima, nedvojbeno odaju karakter originalnosti. Ove govore Kunić je brižno sastavljao. Zbog njihova sadržaja smatrao je, čini se, korisnim da ih i zapiše. Možda ih je od vremena do vremena i ponavljao.

Drugi govor. U ovom govoru raspravlja Kunić o pravoj sreći koja se, kako kaže, sastoji u djelatnoj vrlini. U vezi s tim ističe religiozni život veličajući osobito isusovački red. Temu je, međutim, obradio samo napola, tj. prvi dio prave sreće, koji čine djelatne vrline. Drugi dio prave sreće, koji se sastoji u razmatranju stvari, nije dospio u govoru obraditi i ostavio ga je, kako kaže sam, za drugu priliku. Govor je morao biti održan negdje oko god. 1768—1770, što zaključujemo prema riječima samog autora. On, naime, u jednom odlomku govori o dvjestatridesetgodišnjem djelovanju isusovaca (red je osnovan 1540). Da bi skolasticima dokazao koje su prednosti redovničkog-isusovačkog života, slika im najprije kako izgleda civilni život:

Quis enim est earum rerum, quae aguntur inter homines, tam rudis tamque ignarus, qui non videat in eiusmodi conventibus non dico aliqua, non dico multa, sed pleraque ac fere omnia publice ac privatim consilia suscipi ad census et vectigalia augenda, ad praediorum et possessionum fines propagandas, ad capiendas corporis voluptates, ad opes, ad honores, ad potentiam amplificandam? Quid illa dominandi ac prope regnandi libido, in qua una opulentiorum ac nobiliorum curae occupantur? quid perpetua illa et plena contentionis inter potentes de magistratu certatio? quid illa tenuiorum atque obscuriorum de minimis levissimisque reculis implacabilis ac diuturna digladiatio? quid opificum fraudes? quid negotiatorum doli? quid iniuriae iudicium? quid patronorum praevaricationes? quid fraudatorum artes insidiae circumscriptiones? quid commessantium clamores atque inconditae voces ebriosorum? quid nocturnae impudentissimorum hominum bacchationes? quid effusae ad omnem intemperantiam libidines? Nihil non plenum malitiae, nequitiae, sceleris atque flagitii. Nonne haec omnia sic pugnant cum virtute, ut nusquam illa graviores insidias offendere videatur quam ubi plus illi praesidii atque adiumenti esse oportebat? Illud certe nemo non videt multo esse optabilius sapienti vel inertissimo desidiosissimoque otio contabescere quam huiusmodi studiis atque actionibus occupari.

Pošto je s više dokaza istakao da prava sreća i zadovoljstvo ljudskog života nije u profanom nego u redovničkom djelovanju, prelazi na slavljenje isusovačke družbe, ističući naročito misionarski rad:

Homines omnium moderatissimos, iustissimos, fortissimos, prudentissimos, qui divini cultus amplificandi atque humanae quaerendae

parandaeque salutis tam varias ac tam multiplices vias excogitent; qui non suas modo cupiditates funditus extirparent, sed alienae prae-
terea cupiditati omni ratione contrairent; qui exultantem peccandi
libidinem seseque in dies latius diffundentem atque in omne facinus
effervescentem voce, scriptis, quibuscumque possent artibus coerce-
rent; qui nihil uspiam, quod ad hominum utilitatem pertineret, a se
alienum existimarent, nullum non genus hominum, summorum, me-
diorum, infimorum singulari benevolentiae caritate complecterentur.
Quorum quidem multi divinae gloriae propagandae ac religionis in
omnes terrarum oras disseminandae studio inflammati his Europae
angustiis minime contenti fuerunt, sodales, amicos, parentes, patriam,
ipsum hunc caeli spiritum, ipsam hanc nativi soli humanitatem aequis-
simo animo reliquerunt, ventis ac fluctibus vitam obiecerunt, tranarunt
maria, in extremas barbarorum oras commigrarunt; Asiam, Africam,
immanissimas Indorum plagas, montes, insulas, solitudines, silvas,
horrenda atque invia crudelissimorum gentium latibula ultra anni
solisque viam posita lustrarunt, excoluerunt, suo denique omnes sudore,
multi etiam sanguine irrigarunt.

Na koncu govora podsjeća braću i skolastike da zahvale Bogu
što su izabavljeni iz one profane babilonske države (tj. svjetovnog ži-
vota) i preneseni u sveti i sretni Jerusolim (tj. redovničku družbu),
gdje je vrlina našla svoje središte i stalno boravište, gdje nema
mjesta za lijenost i nerad.

Treći govor. Spomenuli smo da je tema ovoga govora „Šta je slo-
boda”. Govornik prvo podsjeća da postoje dvije vrste slobode:

Duo libertatis esse genera non ignoratis, patres religiosissimi,
quorum alterum opponitur necessitati, alterum servituti. *Genus hoc
posterius, de quo nobis agendum erit*, magna video non solum vulgi,
sed etiam doctorum hominum ac fere omnium gentium consensione
laudari. Quibus huiusmodi libertas concessa fuerit, beatos putavi,
quibus erepta, paene infra mortuos amandavi, ut mihi non sine causa
verendum esse videatur, *ne forte nos*, qui haec votorum vincula susce-
pimus, huic religionis iugo cervicem supposuimus, in hunc, quem
theologi vocant statum servitutis, nos ipsi coniecimus, *magno quodam
et excellenti bono careamus*. Quod tamen cum rem attentius conside-
ravi ac penitus introspexi, timere desino. Hanc enim unam servitutem
huiusmodi esse video, ut minime pugnet cum libertate, ut cum ea quam
aptissime cohaereat, ut, quod est mirum ac paene incredibile, sit ipsa
libertas

Isputujući najprije pojam slobode, Kunić navodi dva oprečna
shvaćanja. Pri tome se koristi sudovima antičkim (npr. *Eshilovim*:
nec quisquam est praeter Deum ita liber ut nemini serviat), sudom sv.
Augustina (tanto quemque miseriorem esse convinci, quanto facilius
mala eius voluntas impleatur, nec tam esse miserum non adipisci quod
velis, quam adipisci quod non oporteat), i, naravno, sudovima kato-
ličke teologije i filozofije. Odbacuje ludu i lažnu slobodu, prigranjuje
zdraviju i istinitiju:

Deus ista ipsa, quae ademit, bona ut putantur ac iucunda multo pluribus multoque praestantioribus bonis ac suavitatibus compensavit. Animi primo quiete ac tranquillitate, quae summa est, excisis stirpibus elisque seminibus, unde omnes curae, omnes, qui animum cruciant, angores propagantur. Deinde alio quodam genere deliciarum et voluptatum, quae istis vulgaribus tanto sunt meliores tantoque suaviores, quanto animus corpori, ratio sensibus, divina atque immortalia humanis et mortalibus antecellunt. Postremo spe optima et assidua expectatione bonorum, quae nobis in caelo parata sunt atque promissa tamquam merces *huius liberrimi* atque omni ex parte *beatissimi famulatus*. Sonat enim saepe in auribus atque assidue menti obversatur vox Domini centuplum eorum, quae reliquimus, eamque praeterea, quae una vita dicenda est, aeternam in caelis vitam pollicentis. O igitur suavem, o beatam, o regnis et imperiis omnibus anteponendam serviendi condicionem, quae nos ex hac familia, in qua degimus, in aliam eiusdem Domini multo ampliorem deductura est atque *in illa* perpetuae voluptatis veraeque libertatis *domo*, quem ipsi videbimus, Domino similes effectura!

„U ovom životu postoje mnogobrojni gospodari, osim Boga, kojima se moramo pokoravati. Moramo se odupirati naročito gospodstvu *ambitionis, avaritiae, libidinis, luxuriei*: His (sc. hominibus) dant negotium, ut in pecunia quaerenda, congerenda, servanda consenescant, illis ut insaniant omnes populi rumores et fugientis gloriolae umbras consecrando. Illis levissimis turpissimisque amoribus exercendis contabescant. Omnibus ut in rebus foedissimis ac laboriosissimis aetatem foedissime ac laboriosissime conterant; ea negligant, quae honesta atque utilia sibi esse intelligunt, ea curent, quae magno sibi dedecori et calamitati aliquando futura esse non ignorant. Quid illud parum ne pertinere arbitramini ad augendam iniquitatem servitutis, quod in tanta dominorum multitudine ac varietate non modo multa, verum etiam contraria imperantur. Huc vocat libido, illuc ambitio, alio urget luxuries, alio avaritia; odium in hanc partem, in contrariam amor impellit, ut neque omnibus ulla ratione obsequi possint et cogantur tam vario inter se pugnantium cupiditatum impetu concitati haerere, fluctuare, circumagi, ut navis in medio mari contrariis ventorum turbinibus agitata.....

„Naše je, dakle, ropstvo ljepše i ugodnije od svih sloboda. Oduprimo se opakim požudama duha i potisnimo ih.”

Četvrti govor. „Zašto postoji isusovački red?” Govor nije sačuvan u cjelini. Opseg svih prikazanih govora nekako je podjednak, jer im je bilo određeno vrijeme za propovijed. Ovaj govor seže do polovice. Morao je biti kraći iz nekih opravdanih razloga, bez uvoda i epiloga, kako sam Kunić navodi u početku: Brevitate mihi utendum esse video, patres fratresque religiosissimi, tempore, quod dicentibus dari solebat, optima iustissimaeque de causa immينو. Itaque imitabor eos, quibus Athenis in gravissimo Areopagitarum consilio dicendum erat, qui (scitis) ut sine proemiis ac sine epilogo dicerent, praeconis voce

monebantur
 Prelazi, dakle, odmah na stvar tumačeći riječi osnivača Reda, Ignacija. . .
 Finis huius Societatis est non solum saluti ac perfectioni suarum animarum vacare, sed cum eadem divina gratia impense in salutem et perfectionem proximorum incumbere. Nastavlja: „Postojali su u Crkvi mnogi redovnički redovi, u koje su kao u neku luku došli oni koji su privučeni onom blaženom dokolicom samoće i mira, bez ikakvih opasnosti i briga. Naš je, međutim, red osnovan zbog hitnih potreba Crkve, koja je bila u velikim opasnostima zbog raznih krivih učenja, zabluda, lošeg morala, hereze, borbi protiv papinstva i zbog drugih teškoća. Odlučio je Ignacije da se pomogne kršćanskoj republici, našao je više hrabrih muževa da zajedno s njima zaštitu Crkvu. Pobrinuo se također da se red neprestano podmlađuje. Moramo, dakle, ići njegovim stopama, raditi za dobro bližnjih, ne smijemo zanemariti njihovu korist, jer bismo time zanemarili i sebe. Zadatak nam, to ne treba tajiti, nije lak”:

Verumtamen haec res, quantumvis ardua et molesta, nobis, qui Ignatio duce Deo militamus atque in hoc exercitu, quem christianae reipublicae bono conscripsit, stipendia facimus, eadem est ad nostram ipsorum salutem pernecessaria. Neque enim aut salutem consequi religiosi homines possumus sine studio verae perfectaeque virtutis, aut vero hoc studium coniungere cum neglectu eius rei, ad quam in hac familia, in qua vivimus, tamquam ad scopum omnia diriguntur. Aut haec cura omnino suscipienda est, aut Parens optimus atque haec Societas, quam iure ac magno suo merito matrem dicimus, repudianda atque ab ea, si minus corpore, certe animo desciscendum. Nullus est, igitur, ut videtis, socordiae locus atque desidia, instrumentum virtutis atque doctrinae comparandum, manus operi admovenda, opus quod suscepimus urgendum est, hoc denique in animum inducendum nulla ratione nostro nos muneri ac nomini satis esse facturos, nisi alienae salutis causa et velimus et, quae possumus, faciamus. Neque vero mediocres Deo immortalis gratias agere atque habere debemus, quod ex tam magno mortalium numero qui levissimis atque inanissimis terrenarum rerum curis implicantur, nos potissimum delegerit, quibus ab illis quasi laqueis et compedibus expeditis hanc curationem provinciamque committeret, qua nulla sit alia aut ad honestatem praestantior, aut ad utilitatem fructuosior, aut ad delectationem iucundior.

Ovim pasusom govor se u rukopisu prekida. Prepisivač rukopisa Rafo Radelja vjerojatno nije mogao doći do cjelovitog teksta Kunićevog.

Preostaje da prikažemo i ovaj štampani govor, koji je održan u crkvi sv. Ignacija u Rimu pred kardinalima (patres amplissimi) prigodom proglašenja za papu Klementa XIII god. 1758. U početku govora Kunić čestita na ovom visokom dostojanstvu baziranom na pravoj i stalnoj kreposti danoj od Boga, stečenoj dobrim djelima, a ne tuđom naklonošću ili preporukom. U dugom uvodu (do str. 9) ističe skromnost pape, njegovo dobijanje ove visoke časti, što upravo dokazuje da je on najdostojniji toga položaja. Pokazuje to prikazom

života i karaktera samog pape (str. 9—16): srednje obrazovanje u Bolonji, studij civilnog prava i teologije u Veneciji, Padovi i Rimu; u privatnom životu isticao se humanošću, požrtvovanjem, altruizmom, bio je odličan govornik i dobar duhovni pastir (16—20). „Molit ćemo se Bogu da te poživi na korist i dobro Crkve.”

Nos quidem, Beatissime Pater (ut eundem Te, quem initio sum allocutus, alloquar etiam in extremo), quae sunt nostrae partes, nullum finem facimus nec faciemus poscendi a Deo, ut Te valentem ac vigentem servet quam diutissime. Idem confidimus facere in caelis illum, in cuius templo haec dicuntur, parentem nostrum Ignatium, cui divinae gloriae atque humanae salutis studiosissimo Te eodem studio inflammatum non dubitamus esse carissimum. Hanc omnibus optatissimam cum habuerit iste Tuus Pontificatus diuturnitatem, fidenter dico, salva erunt omnia; magnas haec urbs capiet utilitates, ecclesiae bonorum omnium copia non deerit. Quod ego ita futurum esse confirmo fretus non augurio aut divinatione aliqua, sed ea ratione, qua eventa ex causis, ex primis media et extrema noscuntur; fretus recordatione praeteritorum, fretus adspectu praesentium, fretus Tuis virtutibus Tuaque ista, orta ex tam laudabili totius vitae cursu, auctoritate... (str. 22).

Željeli smo na više primjera ilustrirati Kunićeve latinske govore. Oni su interesantni i u pogledu sadržaja, i u pogledu stila i diktije. Svoje misli i dokazivanja izriče Kunić *Ciceronis ubertate verborum*. Ciceronova diktija pokazuje se u svim govorima: i u cjelini i u pojedinim dijelovima govora. Očitih reminiscencija iz gotovo svih Ciceronovih djela nalazimo u svakom Kunićevu pasusu. Spomenut ćemo da su mnoge rečenice i izrazi kao otrgnuti iz pojedinih Ciceronovih spisa (In Catilinam, Pro Archia poeta, Pro Milone, Pro Sexto Roscio Amerino, De senectute, De officiis, Orationes Philippicae). Sve je to produkt sistema školovanja, koje je Kunić prošao, i plod nastavničke njegove prakse u Rimskom kolegiju. Teorija govorništva učila se iz Ciceronovih retoričkih spisa i iz Aristotela. Stil se sticao uglavnom na temelju Ciceronovih djela. Na raznim vježbama vadile su se iz lektire fraze i izrazi, preinačavali se, ponovo su se sastavljali rečenični periodi koji su bili razriješeni, itd.

I Kunićevi govori odlikuju se žarom i obiljem riječi, bujnošću i kićenošću, a osobito skladnošću stila. Ciceron je svoje filozofske spise sastavljao u kasnijim godinama svog života tražeći utjehu u filozofiji. I Kunićevi su govori plod zrele dobi. Nalazimo i u sadržaju i mislima nekih podudarnosti (ljudska sreća i sudba, moralne obaveze). Kunićevi su govori gotovo do sitnih detalja sastavljeni po ugledu na Ciceronov stil i diktiju. Uvodi i zaglavlci stilski su vrlo dotjerani, vještina u dokazivanju je zadivljujuća. Duša svih ovih govora je u ritmovanoj frazi, koja je sigurno dolazila do izražaja samo u momentu kad je govor bio izrečen. Očito je i to da je Kunićevo široko obrazovanje, i književno, i filozofsko, i teološko došlo do izražaja u ovim njegovim govorima. Kunićev je izraz na mnogo mjesta patetičan,

ali ne uvijek jednostavan. Nalazimo rečeničnih perioda, koje je teško adekvatno izraziti u hrvatskosrpskom jeziku. Svi nas ovi govori zadivljuju bogatstvom forme i variranjem izražajnih sredstava. Pri čitanju imamo osobit užitak. On je morao biti kudikamo veći kod Kunićevih slušatelja, koji su ga sigurno slušali sa izuzetnom pozornošću. Oni su poznavajući temeljito latinski jezik, i govorni i literarni (za razliku od većine nas u XX stoljeću), napeto pratili izlaganje svog profesora i, u prilici, duhovnika.

Kako je Kunić kao govornik slabo poznat, ova ilustracija njegovih govora bit će, mislimo, od koristi i za naše latiniste i za naše filozofe. Treba odati priznanje Rafu Radelju i Antunu Agiću što su ove govore skupili i prepisali. Ako bi se koji od ovih govora objavio i preveo, i današnji bi čitaoci osjetili draž Kunićeva izraza i stila.

Sarajevo.

Ž. Puratić.

RÉSUMÉ

*Ž. Puratić: EXTRAIT DE LA PROSE LATINE DU LATINISTE CROATE
RAJMUND KUNIĆ (1719—1794)*

L'auteur de l'article donne un aperçu des oraisons latines, publiées ou inédites, de Rajmund Kunić, jésuite croate, professeur et poète latin renommé, qui est né à Duhrovník et vécu depuis sa jeunesse à Rome. Un seul de ses discours a été publié (1758), et cinq autres en ont été conservés en manuscrit (dans la bibliothèque du couvent des Frères mineurs à Dubrovnik). De ses discours inédits, l'un a été prononcé à l'occasion de sa rentrée au Collège de Rome, qui fut, réorganisé en 1774, et les autres lors du renouvellement des vœux monastiques. Toutes ces oraisons sont intéressantes par leur contenu et par la rhétorique de leur style et de leur expression. Kunić a entièrement adopté la diction et le style cicéroniens. Ses oraisons, composées avec grand soin, sont caractérisées par une abondance verbale et un style; les exordes et les débuts de chapitres, l'habileté de l'exposition et de l'argumentation dénoncent un bon connaisseur de toutes les œuvres de Cicéron. Dans certains endroits Kunić utilise les pensées des Anciens et des Pères de l'Eglise (Eschyle, Cassien, Cicéron, St Augustin).